

Bu Sayıda

"Orta sınıf"ı tanımlamak ve olgusal bir içerikle kavramsal boyut kazandırmak çabası, özellikle Marksist sosyal bilimcileri oldukça sıkıntılı bir sürecin içerisine sokmaktadır. Zira, kavramsal anlamda "sınıf" tanımlanmasına uygun düşmeyen, üretim süreciyle ilişkisi açısından sınırları belirsiz, geçici ve dönüşen bir olgunun varlığını ve etkilerini ölçebilmek, sınıf analizi açısından zorlu bir görev. Aslında tam da bu yüzden, "orta sınıf", daha çok sınıf analizi karşıtı sosyal bilim akımları tarafından geliştirilen ve sürekli olarak işçi sınıfının alternatifi olarak sunulmaya çalışılan bir olgu. Kendisine araştırma nesnesi olarak kapitalizmin yapısal özelliklerini ve temel eğilimlerini alan ve bu bakımdan da kapitalizmdeki sınıf yapısını, işçi sınıfı ve kapitalist sınıf arasındaki karşıtlık ekseninde çözümlemeye çalışan klasik Marksizme yabancı bir kavram gibi gözüken "orta sınıf", daha çok bölüşüm ilişkileri üzerinden toplumsal tabakalaşma analizleri yapan Weberci sosyoloji içinde değerlendirilmiştir. Dolayısıyla, Marksizmin üretim ilişkilerini temel alan yaklaşımının karşısında, tüketim ve gelir ölçütleri düzeyinde kurgulanmış bir kavram olarak oluşturulmuştur. Böylece gelir durumuna bağlı olarak toplum, alt, orta ve üst "sınıflar" arasında bölünmüş olmaktadır. Böyle bir ayrım, aslında tarihsel ve politik anlamda sınıfların varlığını dışlamaktadır. Sınıf kavramı tarihsizleştirilmiş ve bu ölçüde piyasanın düzenlenmesi dışında bir öneme sahip olamayacak konuma indirgenmiştir. Bu sayıyı oluştururken, öncelikle orta sınıf kavramının mevcut sosyoloji literatüründe kullanımına yönelik eleştirel bir çerçeve ortaya koyduktan sonra, kapitalizmin bugünkü yapısında işçi sınıfının veya burjuvazinin parçalı yapısını anlamada bu kavramın işe yarar bir kategori teşkil edip etmediğini, Marksist araştırmalarda istihdam edilebilemeyeceğini sorgulamayı amaçladık. Çünkü kavramın bütün sorunlarına rağmen, olgusal anlamda tartışmayı geliştirebilecek, bütüncül sınıf ilişkileri dışında toplumun dönüşen yapısını kavramamızı sağlayabilecek ipuçları sunabilecek nitelikte olduğunu da düşünmekteyiz.

Hem Türkiye'deki, hem de dünyadaki sosyoloji literatüründe "orta sınıf", bir yanıyla oldukça sık başvurulan, diğer yanıyla da bu yaygınlığına rağmen tam olarak neye tekabül ettiği netleştirilmemiş bir kavramı ve kategoriye ifade ediyor. Arno J. Mayer (1975), tarihsel anlamda orta sınıfın nasıl sorun-sallaştırılabileceğini tartıştığı makalesinde, bu kavramı birçok farklı sıfat eşliğinde tanımlamaktadır: çok çeşitli biçimlerde varolabilen (polimorf), karmaşık, kompleks ve istikrarlı olmayan sosyal, politik ve kültürel bir içerik, çapraşık, geçici, yavan ve yapmacık...¹ Bütün bu ifadelerin ortaya koyduğu sorun, kavramın tanımlanmasında ortaya çıkan sıkıntıdan kaynaklanmaktadır. Tam anlamıyla sınıfsal bir özellik gösteremeyen, kendi içerisinde bile alt ve üst orta sınıf olarak bölümlenebilecek olan, üretim süreciyle girdikleri ilişkiye bağlı olarak, "geçici" olarak tanımlanan konumlarının, burjuvaziye mi yoksa proleteriyaya doğru mu evrileceği belli olmayan bir kategorizasyonun, bu kadar sorunlu yapı-

1 Mayer ile bu yazı üzerinden gerçekleştirilen bir tartışma için bkz. Wiener (1976)

siyla bize toplumsal alanı kavramak için açabileceği alanların da sorunları olabileceği baştan kabul edilmelidir. Bu yüzden Praksis'in bu sayısının ismini kavramın muğlaklığına ve yeniden tanımlanması gerekliliğine işaret eder bir biçimde "Orta Sınıf" olarak belirledik. Vurgulamaya çalıştığımız, orta sınıf kavramının, çelişkili varlığıyla birlikte aslında sınıfsal dönüşümün tam "orta" yerinde varolduğunu gösterebilmektir. Böylelikle orta sınıfların toplumsal varlığından daha çok, sınıfsal dönüşümün niteliği ve kapitalizmin gelişimine dönük saptamalar yapabilmek mümkün hale gelmektedir. Kavramın muğlaklığının getirdiği sorunları aşmak üzere, bu sayıdaki yazıların çoğunluğunda görülebileceği gibi, kavramın kendisini verili kabul etmeden, kavramsal ve olgusal düzeyde sorgulayan, tarihsel ve karşılaştırmalı bir bakış gerekmektedir. Yazarlarımızın çoğu, analizlerinde kullandıkları bu kavramı yeniden tanımlama çabasına girmek durumunda kalmışlardır. Bu, bizim de bu sayıyı kurgularken oluşmasını istediğimiz bir yaklaşımdır. Marksizm içerisinde bu kavramın sorgulanmasına dönük çabalar ne kadar artarsa, kavramın sınıf konumuna ilişkin bakışımız da o kadar gelişecektir. Bu anlamda dosya konusunun sonunda yer alan soru işareti, hem kavramın ve olgunun sınırlılığını, hem de yeni baştan sorgulanması gerekliliğini ifade etmektedir.

"Orta sınıf" kavramsallaştırması, Göran Therborn'un bu sayıda yer verdiğimiz yazısında da belirtildiği gibi aslında bir "kapalist ütopya"ya karşılık gelmektedir. Orta sınıfların tüketimciliğe yönelik arzuları üretimin istikrarlı devamını sağlayacağından, sistemin herhangi bir üretim krizine girmesinin engelleneceği düşünülmektedir. Böylelikle mevcut düzen içerisinde görece bir refah seviyesinin artışı ifade eden orta sınıfların büyümesinin, sınıfsal farklılıkları ve görünüşleri azaltacağı öngörüsüyle, aynı zamanda demokratik siyasal rejimlerin gelişmesine ve yerleşikleşmesine yol açacağı beklenmektedir. Tarihsel anlamda orta sınıflar ilk olarak burjuva devrimlerinde, burjuvazinin bir müttefiki olarak ideolojik bir anlama kavuşmuşlardır. En somut olarak kendisini Jakobenizmde gösteren orta sınıfların burjuvaziyle olan ittifakı, sonraki dönemlerde de farklı biçimlerde devam edecektir. Burjuva devletin yerleşikleşmesi ve liberalizmin oluşumunda da yine orta sınıfın varlığı önem kazanacaktır. Burjuva devletin demokratik reformcu anlayışını oluşturmada bu kesimlerin varlığı önemli bir dayanak noktası olmuştur. Orta sınıfların ideolojik yönelimini en sorunlu kılan ise 1930'lar ve sonrasında, sosyalist devrimler ve proletarya korkusuyla faşist rejimlere verdikleri destek olmuştur. Bu tarihsel gelişim, sonraki dönemlerde orta sınıf ve işçi sınıfı siyasetleri arasındaki ideolojik gerilimi oluşturacak ve birbirinden ayrı "kültürel" formların gelişmesine ve birbirinden kopuk ideolojik dünyalar oluşturmalarına yol açacaktır. Aslında tarihsel, politik ve kültürel anlamda bütüncül bir içerikte tanımlanamayacak olan orta sınıfların tek bir ideolojik yönelimi olduğunu söylemek yanlış olmaktadır. Bu yüzden "çok çeşitli biçimlerde varolabilen" orta sınıfların, kapitalist ütopya içerisinde tanımlandığı biçimiyle, demokrasiye yönelen tek bir politik algısının olduğunu iddia etmek mümkün gözükmemektedir. Fakat Marx'ın özellikle Fransa Üçlemesi'nde de vurguladığı gibi, kapitalizm içerisinde yenilenler olduğu gibi yenilenler de bulunmaktadır ve bu durum orta sınıf için çok gerçek bir duruma karşılık gelmektedir. Orta sınıfların geçici ve dönüşümün içerisindeki konumları, yani burjuvalaşma ve proleterleşme arasında yaşadıkları gerilim, işçi sınıfı siyasetine olan yakınlık ve uzaklıklarını da belirlemektedir. Günümüzde yaşanan toplumsal devrimlerin neredeyse bütününde bu mesafelerin giderek kapandığını görebilmek mümkündür.

Bu karmaşık anlam ve olgu yapısına rağmen, "orta sınıf", Marksistler arasında da başlı başına toplumsal bir sınıfa, belirli bir ideolojik konumlanışa veya özellikle son zamanlarda "Arap Baharı" ve "Gezi Direnişi" tartışmalarında gördüğümüz gibi devrimci süreçlerin aktörlerinden birine tekabül edecek şekilde ele alınabilmiştir. Bu tartışma bir yandan kapitalizmin bir bütün olarak günümüzdeki yapısının ortaya çıkardığı sınıflar içerisindeki dönüşümlere, bir yandan da tekil olarak ülkelerdeki ve özellikle de Türkiye'deki sınıfsal yapının özgül bir takım özelliklerine değinmek durumunda. "Gezi Direnişi" ve orta sınıflar arasındaki ilişkiye dair bu sayıda bir yazımız bulunmuyor. Bunun en temel sebebi, bu devrimci durumun sayının hazırlanışı sırasında ortaya çıkması ve bu sayının kapsamı içerisinde değerlendirmek için yeterli zamanın bulunmayışındır. Fakat bu yöndeki eksiklik neredeyse bu sayıyla eş zamanlı çıkacak olan "Praksis-Gezi Direnişi Özel Sayısı" ile kapatılacaktır. Yine de, en azından burada, kısa da olsa orta sınıflar ve son dönem devrimleri arasındaki ilişkiye değinmek gerekmektedir.

"Arap Baharı" olarak genelleştirilen ve daha çok Kuzey Afrika'da yaşanan ve hâlâ devam eden devrimci süreçler ile birlikte Türkiye'de Mayıs ayından itibaren başlayan ve "Gezi Direnişi" olarak tanımlayabileceğimiz ayaklanmaların öncü gücünü "orta sınıf"ın oluşturduğu ve en genel anlamıyla bütün bu devrimci dalganın "orta sınıf devrimleri" olarak tanımlanabileceğine ilişkin yaygın bir yaklaşım bulunmaktadır. Özellikle "tarihin sonu"nu ilan eden Soğuk Savaş sonrası dönemde yaygın olarak tartışılan ve bugün hegemonik hâle gelen ideolojik duruş, günümüz kapitalizmde devrimlerin olmayacağını, olsa olsa kötü ve yozlaşmış yönetimlere karşı "reform" talep eden "değişim sancıları"nın görülebileceğini dile getirmektedir. Bu yöndeki taleplerin de ancak gelişmekte olan, büyüyen bir "orta sınıf" eliyle gerçekleşebileceğini, bu anlamda da yukarıda bahsettiğimiz kapitalist ütopyanın bir devamı olarak, bu yöndeki demokratik taleplerin olumlu olduğu, ancak bu şartla desteklenebileceği vurgulanmaktaydı. Neredeyse tüm dünyada yaygın bir biçimde ve birbirini takip eden bir süreçte ortaya çıkan bu isyanları da bu çerçevede değerlendirerek "orta sınıf isyanları" olarak tanımlamaya gayret gösterilmektedir. Bütün bu yaklaşımlar, orta sınıfların devrimci sürece katılımını analiz etmek yerine, orta sınıflar söylemi üzerinden sistem karşıtı talepleri ya da isyanların gerçek sebebi olarak tanımlanabilecek neo-liberal kapitalizmin krizini görmeyi engellemektedir. Nihai anlamda bu devrimlerin işçi sınıfı ayaklanması karakteri taşımadığı, orta sınıf taleplerinin ve katılımının yaygın olduğu kabul edilmelidir. Özellikle son onbeş, yirmi yıl içerisinde yaratılan "yeni orta sınıf", eğitim ve kültürel gelişiminin de bir sonucu olarak farklı toplumsal ve ideolojik yönelim ve taleplerde bulunabilmektedir. Bu durum, sınıf içerisindeki farklılaşmanın ve bölünmenin de görülebildiği alanlardan bir tanesini oluşturmaktadır. Yaratılan yeni orta sınıf, genelde günümüzdeki devrimci süreçleri monolitik bir orta sınıf kavramsallaştırması üzerinden görme eğiliminde olanların tasvir ettiğinden daha farklı bir sınıfsal dönüşüm yaşamaktadır. Ayaklanmalara katılanlara bakıldığında, orta sınıf genelleştirmesinin dışında, orta sınıf niteliği de gösteren, fakat toplum içerisindeki konumu giderek çöküntüye uğrayan mesleki eğitim süreçlerinden geçmiş ücretli çalışanlardan oluştuğu görülmektedir. Bununla birlikte aynı kültürel alan içerisinde tarif edilebilecek, gelecekte aynı iş alanlarında benzer mesleki konumlarda yer alması muhtemel işsizlerin ve öğrencilerin de katılımı, eylemlere "belirli" bir orta sınıf kesiminin katılmış olduğunu göstermektedir. Türkiye'deki örneğinde, orta sınıf içerisinde tanımlanabilecek büyük bir kesim, eylemlere katılmamış, hatta iktidarın yanında yer alarak

karşı tepkiler geliştirmiştir. Sınıfsal dönüşümü ve isyanların sınıfsal tabanını anlamaya çalışırken sorulması gereken soru "hangi orta sınıf?" olmaktadır. Ancak böylelikle, sorunu "iktidar karşıtlığı" veya "demokratik talepler" söyleminden ayırıştırarak, isyan edenlerin kapitalizmin krizi karşısında geçirdiği sınıfsal dönüşümünü anlamak mümkün olabilecektir

İşçi sınıfının bütün bu bölgesel ve artık küresel olmaya başlamış bulunan isyanlara katılımı sınırlı gözükmemektedir. Bununla birlikte, işçi sınıfı ve örgütlenmeleri harekete katıldığı andan itibaren, isyanın talepleri ve sonuçları değişebilmektedir. Orta sınıf hareketlerin genel anlamda sonuca ulaştırılamayan örgütsüz varlığı, işçi sınıfının örgütlü müdahalesi ile somut sonuçlara vardırılabilir. Bu anlamda Tunus ve Mısır'da işçi sınıfının aktif katılımı sonuç almayı getiren bir etkiye bulunmuştur. Türkiye'de ise genel anlamdaki işçi sınıfının yaygın örgütsüzlüğü bu yönde müdahalenin gelişmesine imkân sağlayamamıştır. Aynı şekilde isyan eden orta sınıflar da kendi örgütsüzlüklerinin isyanı sonuca ulaştırmada nasıl bir eksiklik yarattıklarını görmeye başlamaktadır. Bu anlamda giderek işçileşen bir orta sınıfı, işçi sınıfı örgütlenmesi ve hareketliliğiyle buluşturmak gerekliliği bir kere daha en açık biçimiyle kendisini göstermiştir.

Bu sayıda, yeni oluşan orta sınıfları ve orta sınıfların dönüşümünü konu alan çalışmalar çoğunluğu oluşturmaktadır. Dosya içerisinde özellikle son dönemde neoliberal politikalarla birlikte avukatlık, hekimlik, mühendislik, öğretmenlik gibi mesleklerde yaşanan hızlı dönüşüm ve proleterleşme süreçleri ele alan yazılar bulunuyor. Görüleceği gibi, hem işçi sınıfı hem de burjuvazi içerisinde ortaya çıkan parçalanmalar tarihsel ve güncel bir analize tabi tutmadan, orta sınıfın niteliğini ve dönüşümünü anlamanın imkânsızlığı bu sayının kurgusunda temel ekseni oluşturmuştur.

Sayımızda yer alan ilk makalede Utku Balaban, orta sınıf kavramsallaştırmasını tarihsel ve sınıfsal bir analiz üzerinden geliştirmeye çalışmaktadır. "Faburjuvazi ve İktidar: Yakın Türkiye Tarihinde Sınıf ve Siyasal İslam" başlıklı bu uzun çalışma, orta sınıfları sermaye dolaşım sürecinin bir sonucu olarak birbirinden farklılaşmış boyutlarıyla ele alarak, özellikle günümüzde siyasal İslamın hegemonik bir ideoloji olarak yerleşikleşmesindeki etkisine odaklanmaktadır. Orta sınıf kavramsallaştırmasının tarihsel yolunu izlediği giriş bölümünün ardından, Balaban, teknokrazi ve küçük burjuvazinin dışında, onların kontrolü dışındaki bir alanda hegemonik hale gelen faburjuvazinin kökenlerini tespit etmektedir. Faburjuvazinin sistem içerisindeki rolünün orta sınıfları tekleştirici ve böylece burjuvazi ve işçi sınıfı arasındaki ilişkiyi görmeyi engelleyici olduğu tespitiyle, orta sınıf kavramının indirgemeci kurgusuna da açık bir müdahalede bulunmaktadır. Türkiye'deki ideolojik dönüşümü faburjuvazinin gelişimi üzerinden takip eden Balaban, Türkiye'deki merkez-çevre tartışmalarını da burjuvazi ile faburjuvazi arasındaki mücadele üzerinden tanımlamaktadır. Balaban'ın bu teorik açılımı ilerleyen dönemlerde yapılması gereken birçok tartışmanın da önünü açmaktadır.

Vefa Saygın Öğütle ve Güney Çetin'in "E. O. Wright'ın Mikro Kavramları ile P. Bourdieu'nün Kavramsal Repertuarı Arasındaki Sentezin Empirik Analizde Yaratacağı İmkânlar" başlıklı makaleleri, orta sınıf kavramını geliştirmek üzere teorik bir sentezin yaratacağı anlamlı sonuçlara odaklanmaktadır.

Wright'ın, sosyolojik araştırmalarda orta sınıfı tanımlamak adına önemli imkânlar sunduğu ileri sürülen üç mikro-kavramı üzerinde yoğunlaşmakta ve bunların ampirik kullanımına ilişkin öneriler geliştirilmektedir. Yazarlar, eğer sınıfsal mevkilerin kavramsallaştırılmasında açılım sağlayacaksa Bourdieucü sosyolojinin geliştirdiği "toplumsal farklılık sistemleri", "iktidar alanı" ve "sınıfsal yeniden üretim stratejileri" gibi kavramlarla içiçe geçirilebilecek bir yaklaşımın orta sınıfın ampirik gözlemlenmesinde etkin sonuçlar doğurabileceğini ileri sürmektedir. Böylelikle sosyolojik Marksist bir sentezin orta sınıfların analizinde getirebileceği imkânlar vurgulanmaktadır.

Bu sayıda yer alan üçüncü makale Göran Therborn'un yakın zamanda *New Left Review* dergisinde yayınlanan genel anlamda "sınıf" hareketlerine dönük bir değerlendirmeden oluşuyor. "21. Yüzyılda Sınıf" başlığını taşıyan bu makale, özellikle ondokuzuncu ve yirminci yüzyıllarda işçi sınıfı hareketlerinin yarattığı yeni toplumsal varoluş biçimleri ve mücadele hatlarının özetlenmesiyle başlayarak, yirmibirinci yüzyıla bu deneyimlerin nasıl aktarıldığına odaklanmaktadır. Yeni yüzyılın "bir orta sınıf yüzyılı mı?" olacağına ilişkin değerlendirmesi ve bununla birlikte dünyanın çeşitli bölgelerindeki sınıfsal dönüşüm ve hareketleri bu tartışmanın içine oturtması, makaleyi geleceğe dönük küresel gelişmelerin değerlendirildiği bir envanter çalışması olarak görmemizi sağlıyor. Therborn, birçok Marksist sosyal bilimcinin ihtiyacını duyacağı küresel ölçekte sınıfın gelişimi ve dönüşümüne dair genel bir sunum yaparak, yirmibirinci yüzyılın başında içinde bulunduğumuz sürecin ne tür imkânlar taşıyabileceğini de değerlendirmeye çalışıyor.

Bundan sonraki üç makale temel olarak "orta sınıf meslekleri" olarak tanımlanan alanlardaki sınıfsal dönüşüme odaklanmaktadır. Bunlardan ilki Kasım Akbaş'ın, avukatları ele aldığı "Sınıf ve Orta Sınıf Tartışmaları Arasında Yıldızlı Yakalılar: Avukatlar İşçileşiyor mu?" başlıklı çalışması. Kendi için çalışan, ücretli olmayan bir mesleki grup olarak tanımlanan avukatların, yaptıkları işin niteliğiyle birlikte geçirdiği dönüşüm ve bununla birlikte "orta sınıf" niteliklerinin işçileşmeye doğru bir dönüşüm yaşadığı dile getirilmektedir. Özellikle sağlık alanında görülen dönüşüme paralel bir biçimde hukuk alanı da kapitalizmin metalaştırılmış hizmet anlayışı ile biçimlenen bir içeriğe dönüşerek, bu alanda çalışanları bu metalaşmanın bir parçası olarak yeniden biçimlendirmektedir.

Serdar Bahçe, orta sınıf mesleği olarak tanımlanan bir diğer alana, "mühendisler"e odaklanan "Orta Sınıf Miti ve Mühendis'in Nemesisi" başlıklı çalışmasına, bir "mit" olarak orta sınıf söyleminin kavramsallaştırılmasını inceleyerek başlamaktadır. Özellikle mühendislik üzerine yapılmış profil çalışmalarını kullanarak, mühendislerin kendi içerisinde yaşadığı dönüşümü, kendi söylemleri üzerinden, toplumsal dönüşümün bir parçası olarak ele almaktadır. Böylelikle giderek işçileşen ve aslında bir mit olarak yaratılmış olan orta sınıf söylemi içerisinde kendisini var etmeye alışkın bir meslek alanındaki dönüşüm karşısında yaşanan çatışma ortaya konmaktadır.

Orta sınıf dosya konusu kapsamındaki meslek alanlarına ilişkin son çalışma, özgün bir alan çalışmasına dayanan Fırat Konuşlu'nun "Emek Süreci Analizinden Sınıf Tartışmasına Bir Yol Denemesi: Türkiye Özel Televizyon Dizilerinin Üretim ve Emek Sürecinde Sınıfsal İlişkiler" başlıklı makalesidir. Konuşlu'nun kendi yaptığı gözlem ve derinlemesine mülakatlar yoluyla oluşturduğu araştırma, Türkiye'de son zamanlarda giderek artan boyutlarda gelişme gösteren dizi sektörünün çalışanlarına

odaklanmaktadır. Dizi setlerinde çalışan "işçilerin", emek-sermaye çelişkisi dışında farklı bir katman olarak orta sınıf biçiminde tanımlanmasına itiraz eden Konuşlu, sınıf oluşumuna dönük olarak siyasi-ideolojik gerilimlerin etkilediği ilişkisel bir anlayışın geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Sınıfın, Gramsci'ye referansla, "dünyaya gerçek ve bütün olarak hakim olabilecek tutarlı ve bütüncül bir kavramsallaştırmayı geliştirene kadar devam eden tarihsel bir oluş" olduğunu dile getiren Konuşlu, dizi işçilerinin, sınıfların siyasi-ideolojik savaşı içerisinde bir oluşum süreci geçirdiğine vurgu yaparak, bu alandaki çalışmaların dünyada ve Türkiye'de orta sınıf ve işçi sınıfı tanımlamalarını daha da geliştirebilecek bir alginın oluşumundaki önemini ortaya koyan bir çalışma sunmaktadır.

Dosya konusu içerisinde yer alan son çalışma, Tolga Tören'in Güney Afrika'daki Apartheid rejimi sonrası yaşanan sürece odaklanmaktadır. "Apartheid Sonrası Güney Afrika: "Ulusal Demokratik Devrim" ve Siyah Sermaye İnşası" başlıklı makalesinde Tören, Güney Afrika'da siyah orta sınıf yaratma söylemine dayanarak oluşturulan "Siyah Ekonomik Güçlendirme Programı"nın yeni bir siyah sermayedar kesimi yaratılmasına hizmet eden bir sonuca ulaşmasını analiz etmektedir. Apartheid sonrası uygulamaya konan bu programın nihai olarak yeni bir sermayeyi geliştirmesi, Tören'e göre, geçmiştekinden farklı olarak ırk ayrımcısı yasalarla değilse de kapitalist üretim, bölüşüm ve dolaşım ilişkilerinin, ülkenin özgün tarihsel geçmişine de yaslanarak yarattığı "süreklileşmiş Apartheid"ın, bir başka ifadeyle, ırk ve sınıfın yeni dönemdeki eklemlenme biçiminin, en önemli göstergelerini ifade ediyor.

Son olarak bu sayıda Deniz Parlak'ın "Uluslararası Yeni Özgürlük ve Özne Biçimleri Konferansı" başlıklı, 27-28 Nisan 2013 tarihinde İstanbul'da Antonio Negri'nin de katılımıyla gerçekleştirilen konferans değerlendirmesi yer almakta. Parlak'a göre, aslında bir ucu güncel orta sınıf tartışmalarıyla da kesişen, işçi sınıfının devrimciliğinin ortadan kalktığı ve yerine "çokluk" kavramı ile nitelendirilen yeni toplumsal hareketlerin geçtiğine dair tezlerin yeniden dile getirildiği konferans, bu anlamda kendisini yenileyen bir söylem ortaya koyamamıştır. Yazarın da vurguladığı gibi, "tüm bu tartışmalar boyunca görülmesi gereken kapitalizmin temel çelişkilerinin değişmediğidir; maddi olmayan emeğe yapılan vurgu, yeni toplumsal hareketlerin oluşumu, yeni özne arayışları, emperyalizmin geçerliliğini yitirdiğine yönelik söylemler kapitalizmin bütünlüklü işleyişini gökkuşağı altında görmekle eşdeğerdir."

Kaynakça

- Mayer, A. J. (1975) "The Lower Middle Class as Historical Problem", *The Journal of Modern History*, 47 (3), : 409-436.
- Wiener, J. M. (1976) "Marxism and the Lower Middle Class: A Response to Arno Mayer", *The Journal of Modern History*, 48 (4): 666-671.